

УДК 37.018.43:355(477)

Дистанційне навчання здобувачів освіти України в умовах воєнного стану: організаційний аспект

DISTANCE LEARNING FOR UKRAINIAN SCHOOLCHILDREN UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW: ORGANIZATIONAL ASPECT

ДУДНІК Володимир – завідувач науково-дослідної лабораторії інформаційних технологій та дистанційного навчання, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2778-0612>

ТУХТАРОВА Тетяна – науковий співробітник лабораторії інформаційних технологій та дистанційного навчання, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7460-0912>

КУЧЕР Ростислав – науковий співробітник лабораторії інформаційних технологій та дистанційного навчання, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6343-9016>

DOI <https://doi.org/10.54891/2786-7005-2022-2-8>

DUDNIK Volodymyr – head of the research laboratory of information technologies and distance learning, Communal Institution of Higher Education "Dnipro Academy of Continuing Education" of the Dnipropetrovsk Regional Council", 70 Volodymyr Antonovych Str., Dnipro, 49006, Ukraine

TUKHTAROVA Tetiana – researcher of the laboratory of information technologies and distance learning, Communal Institution of Higher Education "Dnipro Academy of Continuing Education" of the Dnipropetrovsk Regional Council", 70, Volodymyr Antonovych Str., Dnipro, 49006, Ukraine

KUCHER Rostyslav – researcher of the laboratory of information technologies and distance learning, Communal Institution of Higher Education "Dnipro Academy of Continuing Education" of the Dnipropetrovsk Regional Council", 70, Volodymyr Antonovych Str., Dnipro, 49006, Ukraine

Анотація. Розкриваються особливості організації дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти України в умовах воєнного стану. Представляється сутність проблем, з якими зіштовхнулася система освіти, серед яких неможливість забезпечення очного процесу навчання через руйнування закладів освіти та загрози безпеці здобувачів початкової освіти. Обстоюється позиція про те, що дистанційна освіта сьогодні в Україні змінила свій статус з можливого варіанта організації освітнього процесу на пріоритетний. Логіка викладу дослідницького матеріалу базується на аналізі актуальної нормативно-правової бази з впровадження дистанційного навчання, на представленні найбільш поширених форматів підтримки, ресурсів дистанційного навчання, платформ з методичної підтримки освітян та практичних рекомендацій щодо особливостей організації навчання в дистанційному форматі. Автори проводять аналіз наявних функціонуючих проєктів, покликаніх надати методичну підтримку українським освітянам, деталізуючи особливості функціонування «Всеукраїнської школи онлайн», «Всеукраїнського розкладу», сутності проєкту «Якість освіти» тощо. Робиться висновок про те, що українська держава працює над забезпеченням різноманітних організаційних аспектів впровадження дистанційного навчання, звертаючи увагу на важливість перебудови календарно-тематичного планування, на потребу організації дистанційного навчання закладу освіти в межах єдиної навчальної платформи, на особливості засвоєння знань у синхронному/асинхронному режимах навчання. Окремо організаційні питання стосуються роз'яснення психологічних умов засвоєння знань в дистанційному форматі навчання та важливості налагодження комунікації з батьками. В умовах сьогодення українське дистанційне навчання забезпечено різноманітною онлайн-підтримкою освітян та здобувачів початкової освіти. Однак поряд з цим, залишаються питання, які очікують на своє подальше вирішення, зокрема це: технічний аспект організації дистанційного навчання в умовах воєнного стану; потреба у підвищенні цифрової грамотності всіх учасників освітнього процесу; необхідність надання методичної допомоги вчителям щодо роботи у дистанційному форматі.

Ключові слова: дистанційне навчання, дистанційна освіта, освітні тренди, онлайн платформи, освіта в умовах війни.

Summary. The article reveals the features of the organization of distance education in secondary school of Ukraine under the martial law conditions. The essence of the problem faced by the education system is presented, including

the inability to provide full-time learning process due to the destruction of educational institutions and safety threats to the schoolchildren. The authors justify the thesis that distance education in Ukraine has nowadays changed its status from a possible option to the priority mode of the educational process organization. The presentation of the research material is based on the following points: analysis of the current legal framework for the implementation of distance education in schools; the analysis of the most common supportive tools, distance learning resources, platforms for methodical support of educators, and practical recommendations on the distance learning organization. The authors carry out the analysis of the already existing and functional projects designed to provide methodical support to Ukrainian educators, detailing the features of the functioning of the "All-Ukrainian Online School", "All-Ukrainian Schedule", the essence of the "Quality of Education" project, etc. It is concluded that the Ukrainian government is working on various organizational aspects of the distance learning implementation paying attention to the importance of restructuring the calendar and thematic planning of education process, the need to organize distance learning in an educational institution within a single educational platform, the peculiarities of knowledge acquisition in synchronous/asynchronous modes of teaching. Selected organizational issues relate to clarifying the psychological conditions of knowledge acquisition in the distance learning format, and the importance of establishing communication with parents. In today's conditions, Ukrainian distance learning provides various supportive online tools for both educators and students. However, along with this, there are issues that await their further resolution, in particular: the technical aspect of the organization of distance learning under the conditions of martial law; the need to increase the digital competencies of all participants in the educational process; and the importance of providing methodological assistance to teachers regarding their work in a distance format.

Key words: distance education, distance learning, educational trends, online platforms, education under martial law.

Вступ. Дистанційна освіта сьогодні в Україні змінила свій статус з можливого варіанта організації освітнього процесу на пріоритетний. Це обумовлено тими реаліями, в яких опинилася вся українська система освіти, а саме: неможливість забезпечення очного процесу навчання через руйнування закладів освіти, через небезпечність перебування в закладах освіти (що є вельми актуальним у регіонах, наближених до проведення бойових дій, або у тих, які перебувають у центрах бойових дій). «Війна в Україні привнесла нові виклики – руйнування шкіл, вимушено переселені здобувачі початкової освіти та педагоги, які навчаються і працюють у нових для себе школах по всій Україні та за її межами, «випадання» з освітнього процесу окремих дітей та цілих класів через повітряні тривоги, бойові дії та інші причини, пов'язані з війною» [17]. Тож, наразі питання, що стосуються особливостей впровадження дистанційного навчання є вельми актуальними. Враховуючи те, що сегмент дистанційного навчання має нерівномірні темпи розвитку в різних країнах, що, однак стало не таким суттєвим в період COVID, коли більшість країн вимушені були перебудувати освітній процес, є можливість виокремити загальні показники дистанційного навчання, що характерні для Європейських країн, які цілеспрямовано займалися розвитком дистанційного навчання, задовго до сучасних викликів. Тож, означимо ці показники:

- багаторічний досвід надання освітніх послуг у дистанційному форматі на основі інформаційно-освітніх ресурсів;
- багата інформаційна база;
- наявність освітніх хабів у різних країнах;
- визнання дипломів у межах Європи в цілому;
- налагоджена система застосування сучасних мультимедійних технологій в освіті;
- налагоджена система розсилки файлів, встановлена система зворотного зв'язку між учасниками освітнього процесу;

- кваліфікованих кадровий склад;
- висока якість знань.

Вказані показники потребують детальної ревізії, наявний досвід розбудови системи дистанційного навчання – ретельного дослідження та переосмислення для врахування побудови якісного українського сектора дистанційного навчання, який активно розвивається в умовах сьогодення. Тематика, що цікавить та привертає увагу всього українського суспільства, стосується особливостей організації дистанційного навчання в умовах воєнного стану. Адже освітян цікавлять питання організаційно-методичного характеру, керівників закладів освіти, окрім іншого, питання організації якісної взаємодії усіх учасників освітнього процесу, батьків – якість надання освітніх послуг у цей складний для країни час. Тож з огляду на значущість та актуальність роз'яснення особливостей цього питання, стаття присвячена аналізу науково-методичного супроводу організації процесу дистанційного навчання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Звичайно, питанням розвитку та різним інструментальним аспектам впровадження дистанційного навчання в останні роки приділено багато уваги, що обумовлено пандемією COVID, у результаті якої різні країни світу були поставлені перед нагальною потребою впровадження дистанційного навчання. Варто виокремити роботу «Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації», яку можна вважати ключовою для теми нашого дослідження, у якій подані загальні принципи та інструменти дистанційного навчання [11, с. 7]. Однак фактом є те, що сегмент дистанційного навчання – це доволі динамічна галузь, яка є віддзеркаленням суспільних процесів, а отже доволі гнучка до змін. Що потребує ретельного аналізу. Плеяда українських дослідників зазначає, що «викликом... стала фактична унікальність завдання та відсутність в інших системах освіти аналогів стратегічних документів із розвитку дистанційної освіти в умовах

війни. Україна чи не єдина країна світу, яка попри активні воєнні дії забезпечила продовження освітнього процесу» [15, с. 3].

Варто зазначити, що особливостям впровадження дистанційного навчання в останні роки активно приділялася увага, особливо це помітно на ґрунтовних дослідженнях у сфері вищої освіти. У той же час, наукове обґрунтування особливостей впровадження дистанційної освіти у закладах загальної середньої освіти, ще очікує подальшої рефлексії. У сфері вищої освіти варто відзначити наступні розвідки. Так, у дослідженні «Освітній процес ВНЗ в умовах воєнного часу: стан та перспективи розвитку», автор, Н. А. Литвин, розглядає особливості дистанційного навчання саме у Вишах, акцентуючи увагу на нормативно-правовій базі та на особливостях розв'язання організаційних питань [10, с. 262]. І. Ковальчук та М. Ковальчук аналізують досвід використання цифрових технологій у студентському середовищі [7, с. 94]. Автори дослідження «Організація освітнього процесу у закладах вищої освіти культурно-мистецького профілю в умовах воєнного стану» зазначають: «складність навчання в умовах воєнного стану є незаперечною, оскільки значний вплив на організацію і дисципліну здобувачів знань чинить саме відсутність системності в освітніх процесах, унеможливлення соціальної взаємодії і прямих контактів між студентом і педагогом чи між групою студентів, а також динамічний ріст рівня невизначеності, відчуття тривоги і напруги у соціумі, що, власне, ускладнює підтримку ефективності освіти» [8, с. 202]. Рефлексії впровадження дистанційного навчання у заклади загальної середньої освіти присвячені дослідження: В. Кухаренка та В. Бондаренка [9, с. 39], посібник «Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи. Порадник. З досвіду роботи освітян міста Києва» [2, с. 85]. Можливості та особливості використання технічних засобів інформаційних технологій щодо організації дистанційного навчання розглядаються у роботі І. Твердохліба «Організаційно-педагогічне та програмно-технічне забезпечення дистанційного навчання в умовах воєнного стану», де автор підсумовує: «У цей непростий для країни час варто докласти всіх зусиль, щоб здобувачі початкової освіти поверталися до навчання. Хоч і онлайн-навчання, проте воно буде корисним для підтримки рівня знань і формування нових, сприятиме охопленню здобувачів початкової освіти навчальним процесом, що відволікатиме їх від тяжких реалій сьогодення. Окрема роль при цьому відводиться вчителям, зокрема вчителям інформатики, ІТ-фахівцям і просто людям, які мають достатній рівень інформаційної культури, оскільки їх знання, вміння та навички дуже необхідні для допомоги в організації онлайн навчання та його підтримки» [14, с. 122].

Відповідно, враховуючи актуальність дослідження впровадження дистанційного навчання в сучасних реаліях, потребу у науковій розбудові різноманітних аспектів впровадження дистанційного навчання саме в межах закладів загальної середньої освіти, обрано тему роботи та обґрунтовано мету дослідження.

Мета статті. Розкрити особливості організації дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти України в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. З огляду на вже наявну розбудовану систему щодо організації дистанційного навчання в Україні, зупинимось на ключових позиціях цього питання, з акцентом на особливостях їх впровадження у реаліях сьогодення. Відповідно до постанови КМ України «Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні» [13] заклад освіти самостійно приймає рішення щодо зняття обмеження на максимальну кількість здобувачів початкової освіти у класі при дистанційній формі навчання. Під час самого дистанційного навчання, Міністерство освіти і науки України (далі – МОН), рекомендує використовувати у роботі з учнями матеріали Всеукраїнської школи онлайн [3] (далі – ВШО), яка являє собою платформу для дистанційного навчання здобувачів освіти 5–11 класів та містить методичний матеріал для вчителів. Ця платформа містить низку відеоуроків, тестові завдання та матеріал для самостійної роботи учня з основних шкільних предметів. Передбачається, що здобувачі освіти можуть користуватися цим ресурсом як під час карантину, так і для ознайомлення з темами, які були пропущені з певних обставин. Увесь навчальний контент відповідає чинним державним освітнім програмам, а його якість перевірена Українським інститутом розвитку освіти. Перелік та тематику курсів запропоновано МОН України [3]. Хоча проєкт «Всеукраїнська школа онлайн» стартував в Україні до початку повномасштабного вторгнення, наразі він також є важливим інструментом забезпечення надання якісних освітніх послуг в дистанційному режимі.

Від початку березня 2022 року МОН України спільно з компанією Google Україна впровадили проєкт «Всеукраїнський розклад «Будь активним заради миру». «Онлайн-розклад реалізується на базі інтерактивного Google-календаря, до якого в режимі реального часу матимуть доступ усі охочі. Розклад розроблено для здобувачів освіти 1–11 класів. Усі бажаючі можуть використовувати ВШО, де містяться відеоуроки, конспекти, тестові завдання, є кабінет вчителя, який дистанційно може тримати зв'язок з учнем, а також для якої розроблено мобільний застосунок» [4].

Також варто наголосити на різноманітних онлайн-школах, на які також звертають увагу урядовці. Однією з таких є «Атмосферна Школа» [1], в якій здобувачі початкової освіти навчаються дистанційно заочною програмою 1–11 класів, що повністю відповідає навчальній програмі МОН. Дистанційна школа є ліцензованим освітнім закладом і має право надавати учням свідоцтва про загальну середню освіту державного зразка. Навчальна платформа дистанційної школи має гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» та містить усі необхідні інструменти для успішного навчання онлайн. Кожен здобувач освіти (незалежно від місцеперебування) має можливість зберегти доступ до безоплатної освіти, зокрема й на тимчасово окупованих територіях [1].

Для організації якісного процесу дистанційного навчання сьогодні функціонує ціла низка проєктів, покликаних надати методичну підтримку українським освітянам. Одним з таких є проєкт «Якість

освіти», ініційований інститутом педагогіки Національної академії педагогічних наук України. Мета даного ресурсу – надавати фахову допомогу освітянам України, поширювати авторські методики викладання, вести прямий діалог з авторами підручників, забезпечити зв'язок між провідними фахівцями в кожній науковій галузі, методистами, управлінцями, вчителями. «У рамках даного проєкту постійно розробляються сторінки авторів українських підручників, на яких кожен авторський колектив має змогу у вигляді відеопрезентації донести до вчителя авторську концепцію та власне бачення методики використання підручника в навчальному процесі» [18]. Окрім вказаного, зазначимо, що фахівці МОН зібрили перелік корисних ресурсів для дорослих та дітей щодо психологічної підтримки, навчання та інформування [5].

У межах теми нашої розвідки, варто звернути увагу на нещодавно проведене дослідження якості організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти України. Дослідження проведене Державною службою якості освіти України у співпраці з ініціативою «Система забезпечення якості освіти», яка впроваджується в межах проєкту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe). Він є проєктом міжнародної технічної допомоги, що реалізується компанією Alinea International та фінансується Урядом Канади. Методологія та рецензування інструментів відбувалося у співпраці з соціологічною агенцією Vox Populi. Метод: онлайн-анкетування здобувачів освіти старшої школи, батьків здобувачів початкової освіти та базової/старшої школи, вчителів початкової та базової/старшої школи, керівників закладів освіти. Кількість респондентів: Здобувачі – 1112; Батьки здобувачів початкової освіти – 1540; Батьки здобувачів початкової освіти базової та старшої школи – 1984; Вчителі початкової школи – 595; Вчителі базової та старшої школи – 1298; Керівники закладів освіти – 52. Терміни онлайн-анкетування: 18–24 лютого 2022 року. Проведене дослідження варто вважати основою для розроблення практичних рекомендацій для керівництва шкіл.

Зупинимось на цих положеннях.

Зміни до календарно-тематичного планування. «Незважаючи на те, що 79% керівників закладів освіти зазначали, що підготовка до навчального року передбачала коригування вчителями календарно-тематичного планування з урахуванням перебування здобувачів на дистанційному навчанні та/або карантині, більше половини педагогів таких змін не вносили. Жодних змін до КТП у початковій школі у селах не вносило 62% вчителів, у містах – 54%, у базовій школі та старшій – 60% та 53% відповідно. Від чверті до третини вчителів і в містах, і в селах під час дистанційного навчання коригували кількість годин на вивчення теми; перенесли на пізніший період більш складні для опанування теми; від 11% до 19% вчителів об'єднували окремі теми. Від 7% до 16% педагогів вказали, що здобувачі самостійно опанували навчальний матеріал, частіше про це зазначали у селах, особливо у початковій школі» [6, с. 16]. Отже, з огляду на вище зазначене, варто звернути увагу на те, що в умовах військових дій вкрай складно дотримуватися сталого розкладу та

витримувати тематику, згідно з календарно-тематичним плануванням. Саме тому таке планування має стати гнучким, спрямованим на допомогу вчителю [18].

Єдина навчальна платформа. «Організація дистанційного навчання була побудована у спосіб, що дуже часто вимагає самостійного опрацювання нових навчальних тем, матеріалів, завдань. Близько половини вчителів щодня розміщували на платформах, у соціальних мережах та в месенджерах матеріали та завдання для самостійного опрацювання, які учням/ученицям було важко опанувати. Викликом для здобувачів стало і те, що через відсутність єдиної освітньої платформи, куди можна було б одночасно завантажувати усі домашні завдання, вони часто переключалися з одного застосунку на інший, що спричинювало незручності та розгубленість» [6, с. 100]. Саме тому наступна порада освітянам пов'язана з рекомендацією застосовувати спеціальну онлайн-платформу. Важливо, щоб вона була єдина для всієї школи. Враховуючи те, що дистанційне навчання як освітня технологія потребує системного підходу, школам варто розпочати розроблення повноцінних дистанційних курсів з основних навчальних предметів для 5–11 класів. Перевага повноцінних курсів над наборами навчальних матеріалів у структурованості, покроковому супроводі самостійної роботи учня, наявності системного зворотного зв'язку [17].

Використання різноманітних методів у роботі з учнями, враховуючи синхронний та асинхронний режим навчання. Проведене дослідження якості організації дистанційного навчання свідчить про те, що більша частина опитаних педагогів використовують і синхронний, і асинхронний режими навчання одночасно. «У містах вчителі частіше вдаються до синхронного навчання, якщо порівняти з колегами, що працюють у закладах освіти, розташованих у селах. У початковій школі це співвідношення становить 59% для міст і 52% для сіл, у базовій та старшій – 61% та 46% відповідно. Асинхронний спосіб ведення дистанційного навчання переважає у селах: 14% проти 8% у початковій школі та 9% та 6% у базовій та старшій» [6, с. 9]. Відповідно, способи викладання, самостійне опанування учнями нового матеріалу, мають бути різними. Тут на допомогу прийдуть діяльнісні методи навчання, які мають у своєму арсеналі величезний методичний арсенал, як то проєкти, пошукові або дослідницькі завдання. Окреме місце тут посідає технологія «перевернутий клас», як варіант змішаного навчання при дистанційній формі навчання.

Партнерські взаємини з батьками. При дистанційному навчанні вкрай важливо підтримувати контакт з батьками здобувачів освіти. Результати проведеного дослідження засвідчують, що українські освітяни доволі активно комунікують з батьківською спільнотою. «Для ефективної організації дистанційного навчання вчителі підтримували комунікацію з батьками. Частіше це робили у початковій школі, особливо у містах – «щодня» відповіли 65% вчителів, у селах – 48%. У базовій та старшій школі з урахуванням типу населених пунктів ці показники мало відрізняються: 24% у селах та 27% – у містах» [6, с. 19]. При цьому канали

комунікації є доволі розгалуженими. Отже, це той критерій, який і надалі має розвиватися, із залученням якомога більшої кількості батьків для формування сталих партнерських взаємин.

Психологічні особливості засвоєння інформації при дистанційному навчанні. Очевидним є розуміння того, що кожен учень, в залежності від індивідуальних психологічних особливостей, має пріоритетні та непріоритетні канали сприйняття та засвоєння інформації. Існує низка незалежних від особистісних характеристик особливостей, які слід враховувати при розробці навчально-методичних матеріалів, зокрема такі: «органи чуття людини обмежені у своїй можливості реагувати на інформаційні сигнали, відтак сприймають лише дозовану кількість повідомлень із навколишнього середовища; і якщо повідомлень багато, то мозок зазнає інформаційного перенасичення; людина сприймає світ залежно від того, що вона очікує сприйняти, через те її свідомість більшою мірою реагує на нове і несподіване; «ефект технічного перенасичення» полягає в тому, що людина не спроможна без варіювання виконувати одноманітні завдання протягом навіть нетривалого часу, тому іноді непомітно для себе вона змінює задачу, яку розв'язує» [16, с. 54]. Також, при організації синхронного режиму дистанційного навчання, варто зважити на останні зміни, щодо тривалості навчальних занять з різновіковою аудиторією [12].

Звичайно, означеними положенням далеко не обмежується перелік питань, які мають бути вирішені

для забезпечення якісного процесу дистанційного навчання українських здобувачів початкової освіти.

Висновки. Проведений аналіз особливостей організації дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти України в умовах воєнного стану дає змогу сформулювати наступні положення. Сьогодні українська держава працює над забезпеченням різноманітних організаційних аспектів (для освітян, батьків, здобувачів освіти) впровадження дистанційного навчання, звертаючи увагу на надання практичних рекомендацій освітянам щодо перебудови календарно-тематичного планування, на потребу організації дистанційного навчання закладу освіти в межах єдиної навчальної платформи, на особливості засвоєння знань у синхронному / асинхронному режимах навчання. Окремо організаційні питання стосуються роз'яснення психологічних умов засвоєння знань в дистанційному форматі навчання та важливості налагодження комунікації з батьками. В умовах сьогодення українське дистанційне навчання забезпечено різноманітною онлайн-підтримкою (платформами, курсами тощо), як для освітян, так і для здобувачів освіти. Однак поряд з цим, залишаються питання, які очікують на своє подальше вирішення: технічний аспект організації дистанційного навчання в умовах воєнного стану (відсутність інтернет зв'язку, відсутність пристроїв для навчання дистанційно); аспект цифрової грамотності усіх учасників освітнього процесу, а точніше необхідності її постійного підвищення; аспект збільшення методичної допомоги вчителям щодо методики проведення уроків у дистанційному форматі.

Список використаних джерел

1. Атмосферна школа. *Міністерство освіти і науки України*. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/atmosferna-shkola-nadaye-mozhlyvist-uchnyam-iz-tot-zakinchiti-navchalnij-rik-za-ukrayinskimi-standartami-distancijno> (дата звернення: 01.09.2022).
2. Воронцова І., Чайковська Н. Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи. *Порадник. З досвіду роботи освітян міста Києва*. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 456 с.
3. Всеукраїнська школа онлайн. 2022. URL: <https://lms.e-school.net.ua/about> (дата звернення: 25.08.2022).
4. Всеукраїнський розклад «Будь активним заради миру». *Міністерство освіти і науки України*. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/vseukrayinskij-rozklad-trivayut-onlajn-uroki-z-fizichnoyi-kulturi> (дата звернення: 02.09.2022).
5. Дистанційні платформи для навчання, саморозвитку та отримання допомоги й перевіреної інформації. *Міністерство освіти і науки України*. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/distancijni-platформи-dlya-navchannya-samorozviti-tku-ta-otrimannya-dopomogi-j-perevirenoyi-informaciyi#:~:text=%22%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B1%D0%B5%D0%B7%20%D0%BC%D0%B5%D0%B6%22%20%E2%80%93%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9,.tv%2C%20VoliaTV%2C%20Vodafone%20TV> (дата звернення: 05.09.2022).
6. Звіт за результатами дослідження якості організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти України. 2022. URL: <https://sqe.gov.ua/rezultati-doslidzhennya-yakosti-organ/> (дата звернення: 05.09.2022).
7. Ковальчук І. В., Ковальчук М. О. Досвід використання технологій дистанційного навчання студентів в умовах пандемії та воєнного стану. *Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції: матеріали III Всеукраїнської наук.-метод. конф.* (Суми, 18.06.2022). Суми: Сумський державний університет, 2022. С. 93–96.
8. Кошелева О., Цисельська О., Кравчук О. Організація освітнього процесу у закладах вищої освіти культурно-мистецького профілю в умовах воєнного стану. *Перспективи та інновації науки*. 6 (11). 2022. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-6\(11\)-192-203](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-6(11)-192-203) (дата звернення: 04.09.2022).
9. Кухаренко В. М., Бондаренко В. В. Екстрене дистанційне навчання в Україні: Харків: Миська друкарня, 2020. 409 с.
10. Литвин Н. А. Освітній процес ВНЗ в умовах воєнного часу: стан та перспективи розвитку. *Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації*. 03.05–13.06.2022. Одеса: Гельветика, 2022, С. 267–272.
11. Лотоцька А. Пасічник О. Організація дистанційного навчання в школі. *Методичні рекомендації*. Київ: Відродження, 2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustancijna%20osvita-2020.pdf> (дата звернення: 02.09.2022).
12. Про затвердження Змін до деяких наказів Міністерства охорони здоров'я України: Наказ Міністерства Охорони Здоров'я України від 01.08.2022 № 1371. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0101-22#Text> (дата звернення: 02.09.2022).

13. Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2022 № 711. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-pochatok-navchalnogo-roku-pid-chas-diyi-pravovogo-rezhimu-voennogo-stanu-v-ukrayini-i240622-711> (дата звернення: 01.09.2022).

14. Твердохліб І. Організаційно-педагогічне та програмно-технічне забезпечення дистанційного навчання в умовах воєнного стану. *Український Педагогічний журнал*, (2), 2022. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-116-124> (дата звернення: 01.09.2022).

15. Топузов О. М., Засєкіна Т. М., Головка М. В., Калініна Л. М. Освітньо-науковий фронт: діяльність інституту педагогіки НАПН України в умовах воєнного стану. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 4 (1). 2022. С. 3–8. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.paes.2022.4145> (дата звернення: 30.08.2022).

16. Федорченко С. Дистанційна освіта та місце психологічного забезпечення в ній. *Молодий вчений*. 9 (73). 2019. С. 51–54. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-9-73-11> (дата звернення: 30.08.2022).

17. Якісне дистанційне навчання в умовах війни: поради директору школи. *Інформаційний матеріал для Державної служби якості освіти в межах ініціативи «Система забезпечення якості освіти»*. 2022. URL: <https://sqe.gov.ua/yakisne-distancijne-navchannya-v-umovakh/> (дата звернення: 10.09.2022).

18. Якість освіти. *Український проєкт*. 2022. URL: <http://yakistosviti.com.ua/uk/Golovna> (дата звернення: 01.09.2022).

References

1. Atmosferna shkola (2022). *Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny* [Atmospheric school. Ministry of Education and Science of Ukraine]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/atmosferna-shkola-nadaye-mozhlyvist-uchnyam-iz-tot-zakinchiti-navchalnij-rik-z-ukrayinskimi-standartami-distancijno> (accessed: 01.09.2022) [in Ukrainian].

2. Vorotnykova, I., Chaykovs'ka, N. (2020). Dystantsiine navchannia: vyklyky, rezultaty ta perspektyvy. Poradnyk. Z dosvidu roboty osvitan mista Kyieva. [Distance learning: challenges, results and prospects. Adviser. From the work experience of Kyiv educators]. Kyiv: Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka [in Ukrainian].

3. Vseukrayins'ka shkola onlayn (2022). [All-Ukrainian online school]. URL: <https://lms.e-school.net.ua/about> (accessed: 25.08.2022) [in Ukrainian].

4. Vseukrayins'kyi rozklad (2022). "Bud' aktivnym zarady myru". *Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny*. [All-Ukrainian schedule "Be active for the sake of peace"]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/vseukrayinskij-rozklad-trivayut-onlajn-uroki-z-fizichnoyi-kulturi> (accessed: 02.09.2022) [in Ukrainian].

5. Dystantsiyni platformy dlya navchannya, samorozvytku ta otrymannya dopomohy u perevirenoyi informatsiyi (2022). *Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny*. [Remote platforms for learning, self-development and receiving help and verified information]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/distancijni-platformy-dlya-navchannya-samorozvitku-ta-otrimannya-dopomogi-j-perevirenoyi-informatsiyi#:~:text=%22%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B1%D0%B5%D0%B7%20%D0%BC%D0%B5%D0%B6%22%20%E2%80%93%20%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9,.tv%2C%20VoliaTV%2C%20Vodafone%20TV> (accessed: 05.09.2022) [in Ukrainian].

6. Zvit za rezul'tatamy doslidzhennya yakosti orhanizatsiyi dystantsiynoho navchannya u zakladakh zahal'noyi seredn'oyi osvity Ukrayiny (2022). [Report on the results of the study of the quality of distance learning organization in general secondary education institutions of Ukraine]. URL: <https://sqe.gov.ua/rezultati-doslidzhennya-yakosti-organ/> (accessed: 05.09.2022) [in Ukrainian].

7. Koval'chuk, I. V. & Koval'chuk, M. O. (2022). Dosvid vykorystannya tekhnolohiy dystantsiynoho navchannya studentiv v umovakh pandemiyi ta voyennoho stanu. [The experience of using distance learning technologies for students in the conditions of a pandemic and martial law]. *Tsinnisno-oriyentovany pidkhid v osviti i vyklyky yevrointehratsiyi: Materialy III Vseukrayins'koyi naukovo-metodychnoyi konferentsiyi* [in Ukrainian].

8. Kosheleva, O., Tsyssel's'ka, O. & Kravchuk O. (2022). Orhanizatsiya osvitynoho protsesu u zakladakh vyshchoyi osvity kul'turno-mystets'koho profilyu v umovakh voyennoho stanu. [Organization of the educational process in institutions of higher education of the cultural and artistic profile in the conditions of martial law]. *Perspektyvy ta innovatsiyi nauky*, 6 (11). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-6\(11\)-192-203](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-6(11)-192-203) (accessed: 04.09.2022) [in Ukrainian].

9. Kukharenko, V. M. & Bondarenko, V. V. (2020). Ekstrene dystantsiine navchannya v Ukrayini [Emergency distance learning in Ukraine]: Kharkiv: Mis'ka drukarnya [in Ukrainian].

10. Lytvyn, N. A. (2022). Osvitniy protses VNZ v umovakh voyennoho chasu: stan ta perspektyvy rozvytku. [The educational process of universities in wartime conditions: state and prospects for development]. *Osvitniy protses v umovakh voyennoho stanu v Ukrayini: materialy vseukrayins'koho naukovo-pedahohichnoho pidvyshchennya kvalifikatsiyi*. Odesa: Hel'vetyka [in Ukrainian].

11. Lotots'ka, A. & Pasichnyk, O. (2020). Orhanizatsiya dystantsiynoho navchannya v shkoli. Metodichni rekomendatsiyi. [Organization of distance learning at school]. Kyiv: Vidrodzhennya. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciynna%20osvita-2020.pdf> (accessed: 02.09.2022) [in Ukrainian].

12. Pro zatverdzhennia Zmin do deiakykh nakaziv Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy (2022). Nakaz Ministerstva Okhorony Zdorovia Ukrainy, № 1371, 01.08.2022 [On approval of changes to some orders of the Ministry of Health of Ukraine. Order of the Ministry of Health of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0101-22#Text> (accessed: 02.09.2022) [in Ukrainian].

13. Pro pochatok navchal'noho roku pid chas diyi pravovoho rezhymu voyennoho stanu v Ukrayini (2022). Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny, № 711, 24.06.2022. [About the beginning of the academic year during the legal regime of martial law in Ukraine. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-pochatok-navchalnogo-roku-pid-chas-diyi-pravovogo-rezhimu-voennogo-stanu-v-ukrayini-i240622-711> (accessed: 01.09.2022) [in Ukrainian].

14. Tverdokhlib I. (2022). Orhanizatsiyno-pedahohichne ta prohramno-tekhnichne zabezpechennya dystantsiynoho navchannya v umovakh voyennoho stanu. [Organizational-pedagogical and software-technical support of distance learning in the conditions of martial law]. *Ukrayins'kyi Pedahohichnyy zhurnal*, (2). DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-116-124> (accessed: 01.09.2022) [in Ukrainian].

15. Topuzov, O. M., Zasyekina, T. M., Holovko, M. V. & Kalinina, L. M. (2022). Osvitn'o-naukovy front: diyal'nist' instytutu pedahohiky napn ukrayiny v umovakh voyennoho stanu. [Educational and scientific front: activities of the Institute of Pedagogy of Ukraine under martial law]. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi pedahohichnykh nauk Ukrayiny*, 4 (1). S. 3–8. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4145> (accessed: 30.08.2022) [in Ukrainian].

16. Fedorchenko, S. (2019). Dystantsiyna osvita ta mistse psykholohichnoho zabezpechennya v niy. [Distance education and the place of psychological support in it.]. *Molodyy vchenyy*, 9 (73), 51–54. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-9-73-11> (accessed: 30.08.2022) [in Ukrainian].

17. Yakisne dystantsiayne navchannya v umovakh viyny: porady dyrektoru shkoly (2022). [High-quality distance learning in war conditions: advice to the school director]. *Informatsiyyny material dlya Derzhavnoyi sluzhby yakosti osvity v mezhakh initsiatyvy "Systema zabezpechennya yakosti osvity"*. URL: <https://sqe.gov.ua/yakisne-distantsiayne-navchannya-v-umovakh/> (accessed: 10.09.2022) [in Ukrainian].

18. Yakist' osvity. Ukrayins'kyy proekt (2022). [Quality of education. Ukrainian project]. URL: <http://yakistosviti.com.ua/uk/Golovna> (accessed: 01.09.2022) [in Ukrainian].